

DR. KERÉKGYÁRTÓ IMRE
Budapest

A tulajdonságok szerepe kapcsolatainkban

„Az erkölcsi tulajdonságok tartós lélektani állapotok, a magatartás állandó formái, az ismeretek, nézetek, meggyőződések, érzelmek, akarat és szokások dialektikus szintézisei.”

Sz. Csernev

EMBERI KAPCSOLATAINKBAN meghatározó szerepet játszanak azoknak az embereknek a tulajdonságai, akikkel rövidebb-hosszabb időre összehoz bennünket az életutunk. Valahányszor le akarunk írni egy személyt, jellemzést, minősítést kívánunk készíteni róla, nem csinálunk egyebet, mint csokorba gyűjtjük megismert tulajdonságait. Akadnak köztük, amelyek *társadalmilag értékesek*, de találunk olyanokat is, amelyek szubjektíve *az értékelő személy számára kedvesek*. Természetesen nem közböbs az sem, hogy milyen funkciót tölt be a leírás, jellemzés, mert más tulajdonságok válnak lényegessé, ha valakit *társadalmi feladata* szempontjából értékelek, s azt kívánom megállapítani, vajon birtokában van-e azoknak a tulajdonságoknak, amelyek

a) valakit egy választott feladatra, életpályára alkalmassá tesznek (pl. pályaalkalmassági vizsgák);

b) ahhoz szükségesek, hogy valakit foglalkozásán belül kiválónak, átlagosnak vagy gyengének minősítsek (minősítések), és mások, ha arról kell döntenem, *elfogadom-e* barátomnak.

Kétségtelen az is, hogy azok az emberek, akikkel tartós munka, munkahelyi vagy személyes kapcsolatba kerülünk, mindig valamilyen tulajdonságukkal hívják magukra figyelmünket.

Minden emberi viszonylatra érvényes törvényszerűség ez. A diák ilyen alapon méri fel tanárát, tanár az új növendékeit. A nevelőtestületi szobában így alkotnak először véleményt a pedagógusok egymásról. Régi intelem, hogy az embernek különösen az első benyomásokra szükséges ügyelnie, mert minden további lépésre ezek nyomják rá a bélyegüket. Hihetetlen veszélyt rejt magában ez a tény. Nagyon sok ember megragad az első impresszióknál, és felfokozott önbizalommal (Én ismerem az embereket. Én csak ránézek valakire, s megmondom kicsoda!) első ítéletüket *előítéletté* merevítik. Nagyon sok tanár-diák viszonyt ront meg ez a kényelmi magatartás.

Nem kisebb veszélyt jelenthet, hogy ügyes színjátzó egyéniségek tudatosan meg tudják tévesztetni társaikat. Ismerve kapcsolatletteremtéseink törvényszerűségeit, érintkezéseikben könnyedén felveszik a partnerüknek legjobban tetsző szerepet, s olyan tulajdonságokat ruháznak önmagukra, amelyek valójában nincsenek meg bennük. Jól ábrázolja ezt a lehetőséget *Mikszáth Kálmán* A Noszty fiú esete Tóth Marival c. regényében. De utalhatnánk *Shakespeare* Hamletjére is, amely

ben a királyfi az örült szerepét ölti magára, hogy környezetének reagálásából megtudhassa apja balálával kapcsolatban az igazságot. Sajnos, nem ismeretlenek a hasonló szerepjátszó figurák az iskolában sem.

Ha elfogadjuk, hogy tulajdonságon emberek, dolgok sajátos jegyeit értjük, amelyek közül *a lényegesek* megváltozásával megváltozik a személy vagy a tárgy minősége is, a *lényegteleneket* azonban megszerezheti, elvesztheti anélkül, hogy megszűnne az lenni, ami addig volt, akkor a nevelést olyan tevékenységnek is értelmezhetjük, amely

a) a tanulóknál meglévő negatív tartalmú tulajdonságok lerombolására (a devians viselkedés különböző jegyei, a „rosszaság”!);

b) és a társadalmilag értékes pozitív tartalmú tulajdonságok kialakítására, esetenként a meglévők megerősítésére irányul. Ebből azt a következtetést kellene levonnunk, hogy a pedagógiában nem elegendő megállapítani, hogy egy tanuló *milyen* (erre a jelzők sokasága áll a pedagógus rendelkezésére: retardált, veszélyeztetett, hátrányos helyzetű stb.), azt is világosan kell látni, *milyenné* kívánjuk fejleszteni. Vannak, akik nem érdeklődnek a szellemi munka vagy annak egy-egy részterülete (tantárgy) iránt, de az egyik pedagógus ezt az érdektelenséget még tovább fokozza, a másik csökkenti, sőt érdeklődésbe csapatja át.

A pedagógiai gyakorlat egyik meghökkentő tapasztalata, hogy sok pedagógus fél munkájának eredményességétől. Meggyőződésem, hogy egyes általános iskolákban környezeti adottságaik miatt alig volna reális jelenség, jónál rosszabb jegyet adni lelkiismeretes pedagógiai munka mellett. Ezzel szemben azt látjuk, hogy sok tanár még annak is fél jelest vagy jót adni, aki azt mindeképp – még osztálytársainak egyöntetű ítélete szerint is – megérdemelné. Nagyfokú szakmai bizonytalanságról tanúskodik ez a jelenség, és elárulja azt is, hogy ma pedagógiánk egyik leggyengébb pontja a szakmai irányítás, ellenőrzés. Igazgatóink a rájuk zúduló rengeteg járulékos feladatok özönében még közelébe se férköznek a makarencói pedagógiai parancsnoki hídnak. Ez az oka, hogy benne színesebbek a képpé össze nem álló *mozaikkockák*. A színvonal csak akkor emelkedhet, ha ezen szervezetiileg is változtatni tudnak. Addig csak az önálló kockákat csiszoljuk szenvedélyesen. Nem véletlen, hogy az 1972-es pártbizottságnak azt a feladatát: szüntessük meg az iskolák közti lényeges különbségeket, még el se kezdtük megvalósítani, még ugyanabban az iskolában az egymás mellett dolgozó osztályok közti különbségeket sem sikerült megszüntetnünk. Természetesen szerepet játszik ebben a pedagógusok egyik legnagyobb *erénye és bűne*: gyakran feloldhatatlan szubjektívizmusa is.

ÖNMAGUNK ÉS MÁSOK tulajdonságai közül legkönnyebben a biológiaiakat tudjuk felismerni. Ezekről többnyire érzékszerveink útján szerzünk információkat. Bevallva vagy tagadva emberi kapcsolataink létrejöttében, de gyakran későbbi alakulásában is döntő szerepet játszanak. Különböző neműek sokra értékelhetik egymás értelmi képességeit, de a legerősebb vonzást *szépségük* (arcuk, alakjuk stb. összhatása) gyakorolja egymásra. Más kérdés, hogy bizonyos keretek között az emberek szépségre vonatkozó elképzelései különbözőek. Szépségeszményeik történelmi koronként (pl.: barokk, romantika ideáljai), nemzetenként (más pl. az afrikai népek és az európaiak eszménye), társadalmi osztályonként, rétegenként (pl. az arisztokrácia, a polgárság és a proletariátus eszménye), de sok szempontból korosztályonként (pl. idősök és fiatalok), sőt egyénenként is változnak.

Példaként említhetjük meg, hogy nemrég szégyent jelentett, ha egy legény nem vált be karónának. A „kuk” hadsereg emlékeként gúnylással mondták rá: „untauglich” (alkalmatlan), a lányok csak jobb hiányában fogadták udvarlását. Ma divattá vált a felmentéssel büszkélkedni. Nem véletlen, hogy a sorozó bizottságok nagyon sok katonaköteles korú fiatalról kénytelenek megállapítani az alkalmatlanságot általános testi gyengeség miatt. Nevelésünknek arra kell törekednie, hogy ezen a téren szemléletváltozást hozhasson létre, mert nemzeti érdekünk, hogy testileg és lelkileg egyaránt teljes értékű nemzedék vegye át a stafétabotot apáitól. Megszívlelendő, hogy sokáig a közügyekbe való beleszólás jogának mértékét a katonaság leröltése határozta meg. Ugyanigy elmondhatjuk, hogy a lányok szüzességét nem kizárólag a feudális társadalom tartotta

értéknek. Polgári felmérések szerint nyugaton a fiatalok többsége ma is szűz leányt kiván feleségül venni. Anyaságra, egy életre szóló kapcsolatra mi sem tartjuk alkalmasnak azokat, akik sport-szerűen folytatnak szexuális életet fiatal korukban (partnercserék, érzelem nélküli kapcsolatok, skalppgyűjtések).

Számolnunk kell azzal is, hogy mint az élet valamennyi területén, ezen is *minden elbatárolás elméleti fikció*. Az élet hétköznapi realitása figyelmeztethet minket, hogy:

a) nagyon ritka a teljesen elszigetelhető biológiai tulajdonság. Nem véletlenül alakult ki az a népi hiedelem, hogy pl. az anyaság, de más pszichés örökök is *megszépítik* az embereket, akiket ugyanakkor negatív élmények *csúfakká* tehetnek. A teherbírás pl. kétségkívül olyan képesség és tulajdonság, amely biológiai tényezők (izomerő stb.) függvénye, de senki sem tagadhatja, hogy döntő szerepet játszanak fejlődésében pszichés, akarati, önuralmi tulajdonságok is. Pedagógiailag ez arra figyelmeztet, hogy *a nevelés mindig komplex feladat*: nem értékes pl. a leszűkített testi nevelés, ha nem csatlakozik pszichés tulajdonságok kialakításával (vö.: magyar futball helyzete). Fordítva is igaz: nem lehet célunk torz intellektuális emberfők nevelése;

b) különböző tulajdonságaink *kölcsönösen átbatják egymást*. Szomatikus hatások pszichés, pszichésék szomatikus tulajdonságokat bontakoztathatnak ki. Példa kedvéért: ismerünk eseteket, amikor valakit szépségének csökkent minősége iriggyé, intrikussá, rosszindulatúvá tett; gyomorbántalmi miatt vált elviselhetetlenné, vagy éppen ingerlékenysége, félelmei kergették gyomorbajba.

Ma az emberek úgy hagyhatják el az iskola falait, hogy a legkevesebbet önmagukról tudnak. Nincs ismeretük a tulajdonságokról általában, és konkrétan saját tulajdonságaikról sem. Remekül ábrázolja ezt *Roland Cailleux* Jenny története c. regényében. Jenny lusta volt, de magáról azt vallotta, hogy egyáltalán nem törődik a kényelemmel. Mindent halogatott, mégis azt hitte, hogy feladatait haladéktalanul teljesíti. Ahhoz, hogy gyerekeink ne áltassák hasonlóképpen önmagukat, következetes önvizsgálatra szükséges szoktatnunk őket. Mindehhez nem kell új tantárgy. A tulajdonságok gazdag tárházát találja pedagógus és gyermek irodalomban és történelemben, csak meríteniük kell belőle. Legalább olyan gondot kellene fordítanunk az *irodalmi és történelmi bősök tulajdonságainak*, mint a műben szereplő hasonlatoknak az elemzésére. Az irodalom a valóság művészi ábrázolása, nem árt ezért, ha segítségével nemcsak az ábrázolást és eszközeit, de a valóságot is jobban megismeri a tanuló. A történelem a ma megismeréséhez vezeti el a tanulókat, de ehhez előbb a múlt embereit és cselekvéseiket kell frázisok és tézisek helyett belőle megismerniük.

c) Kétségtelen, hogy a biológiai tulajdonságokban jutnak leginkább szerephez az *öröklött diszpozíciók*. Ezek csak részben determináltak, mert végletes példaként még öröklött jellegzetes arcvonásait is megváltoztathatja valaki kozmetikai operáció segítségével. Alkati, idegrendszeri, szervi öröklöttségeink azonban rendszerint végigkísérik egész életünket. Szerencsések, akik időben megismerkednek, és megtanulnak békésen együttélni velük. Ezek sohasem fognak kisebbségét érezni azért, mert alacsonyabbak másoknál. Egyszerűen nem törekednek kosárlabdázó babérokra. Belenyugszanak idegrendszeri sajátosságaikba, és megfelelő életmóddal igyekeznek ellensúlyozni azokat. Még szervi bajaikat (pl. szív, érzékszervi sérülések) is könnyebben viselik, mint saját lehetőségeiket mindig túlszárnyalni kívánó „egészséges” társaik. A nevelésben lényeges, hogy erre a harmóniára gondot fordítsunk, kialakulását tervszerűen segítsük, s minden diszharmonikus megnyilvánulásra időben reagáljunk. Megnöveli az iskola szerepét az a rideg tény, hogy napjainkban nagyon sok család csak az öröklöttséget zúdítja a gyermekekre, és semmit sem tesz a pozitív vonások megerősítésére, a negatívoknak környezeti hatásokkal való gyengítésére. A család helyett ma ezt többnyire *az iskolának kell vállalnia*. Olyan esetekben is, amelyekben a család *látszattörődést* alakít ki: telefonál, reklamál, feljelent, ha nem tetszését követi az iskola csatládot is helyettesítő nevelése.

Nem árt, ha ezek után kísérletet teszünk a biológiai tulajdonságok rendszerező áttekintésére:

Pozitívak	Negatívak	Sajátságuk
egészséges ép érzékszervű	beteg fogyatékos	Állandó, tartós, időleges is lehet látás, hallás stb.
higgadt nyugodt	ingerlékeny ideges	
túl vérmes	impotens	szexuális
szép izmos erős magas karcsú	csúnya nyápic gyenge alacsony kövér	ún. külső tulajdonságok

Az emberi kapcsolatokban döntő jelentősége van annak, hogy az egyének milyen *értéket* tulajdonítanak a különböző biológiai tulajdonságoknak, és milyen tulajdonságokat helyeznek *előtérbe*, de annak is, hogy ezek a tulajdonságok pillanatnyi, nagy intenzitású, de gyorsan kialvó vagy tartós, egyenlő erősségű vonzást gyakorolnak-e rájuk. Igen lényeges, két ember kapcsolatában meghatározó jelentőségű, hogy ezek a szubjektív értékítéletek egybeesnek, eltérőek vagy éppen ellentétesek-e. Ez azért is fontos, mert az embereket nem egyes tulajdonságok, hanem egyedileg jellemző *tulajdonságcsoportok* határozzák meg, hiába értékeli pl. valaki maximálisan a szépséget, ha szemében azonos fontosságú szociális tulajdonság a hűség, de a választott személyben ezek közül csak az egyik van meg, a másikat ideig-óráig legfeljebb ráálmodhatja (vö.: Ady Elbocsátó szép üzenet, Balzac elmélkedéseit a szerelemről.) Ezt a tényt is időben fel kell tárunk gyermekeink előtt, rámutatva, hogy nagyon sok válasz egyik okát fedezhetjük fel ennek a törvényszerűségnek mellőzésében.

HASONLÓ ÉRTELEMBEN tarthatunk seregszemlét a *pszichés tulajdonságok* fölött is. Velük kapcsolatban meg kell jegyeznünk, hogy a szellemi kényelem hajlandó statikus szemléletükre, holott az ember legdinamikusabb jellemzői. Még azok a pedagógusok, akik már ösztönszerűen is a személyiség sokoldalú fejlesztésében határozzák meg a pedagógia központi feladatát, hajlamosak a diagnosztizálásra. Megállapítják, hogy a gyerekek *ilyenek vagy olyanok*, még alvó lelkiismeretük sem figyelmezteti őket, hogy alapfeladatuk értelmében azt kellene felmérniük, mit kell cselekedniük, hogy *a ma ilyen gyermekek bolnap olyanokká váljanak*. A pedagógust lényeges jegyek különböztetik meg a jogászoktól. A jogász Goethe szellemében ítéletet alkot az emberről, amellyel hozzákapcsol vagy leválaszt tőle valamilyen tulajdonságot.

Goethe szellemében, mert a költőfejedelem írta:

Hogyan ismerjük meg önmagunkat?
Csak tetteinken keresztül – a szemlélet
nem elég ehhez. Igyekezz megtenni
a kötelességedet, és megtudod, mi lakozik benned.
De mi a kötelességed?
Az, amit a hétköznapok követelnek.

A pedagógus csak önmaga felett ítélkezhet, a rossz felelet, a helytelen viselkedés saját kudarca még akkor is, ha bűnrészesség nem terheli, azaz nem ő a hibás benne (pl. osztályzatában indulatai vezetik, a tanulók többsége meg sem értette a feladatot). Lehet, hogy ez az ítélet azt fogja tartalmazni, hogy legnemesebb törekvései, legkor-

szűrőbbnek vélt módszerei nem az adott tanulókhöz, hanem valamilyen egyéni vagy központi elképzeléshez alkalmazkodtak. Mintha valaki a tanulót büntetné, ha lötyög rajta a ruha, és nem a szabóban, varrónőben keresi a hiba forrását. A pedagógus társadalmilag káros tulajdonságokat *lebont*, hasznosakat *kibontakoztat*, s ebből a szempontból a helyzet csak azért érdeklí, hogy pontosan tudja: honnan indul el a cél felé.

Csak kevesen jutnak el arra a felismerésre, hogy a pedagógia kizárólag ezen a ponton válik önálló szakmává, tevékenysége szakszerűvé. Önmagában az a tény, hogy valaki belép az osztályba, és ott több-kevesebb tárgyismeret birtokában írást, olvasást, irodalmat vagy kémiát oktat, még csak *merészség*. Ha jól csinálja, iskolamester, oktató is lehet. *Nevelővé* csak az válik, aki a nemtudástól a tudáshoz, a deviáns viselkedéstől a társadalmi érvényűig képes eljuttatni, illetve közelíteni tanítványait.

Ha azt mondhattuk, hogy az emberi kapcsolatok szerveződésében a biológiai tulajdonságok játsszák a vezető szerepet, kimondhatjuk azt is, hogy azt tőlük fokozatosan *a pszichések és a szociális tulajdonságok* veszik át. Olyan tény ez, amely ismét arra figyelmeztet, hogy a nevelésben a harmonikus fejlesztésre szükséges törekednünk. A közlékenységet a tapintat, a titoktartás, a zárkózottságot a mások igénylésének fejlesztésével kell kiegyenlíteni. Ennek érdekében próbáljuk meg rendszerezni a pszichés tulajdonságokat is.

Pozitívak	Negatívak	Sajátságaik
gazdag lelkivilágú érzelemgazdag akaraterős állhatatos jellemes	sivár érzelemszegény akaratgyenge akaratos ingatag jellemtelen	Az egész személyiséget áthatják
tehetséges érdeklődő alkotó átfogó gyors	gyenge képességű közönyös reproduktív aprólékos píszmogó lassú észjárású	Intellektuális jellemzők
megbízható őszinte öntudatosan szerény áldozatkész vonzó	megbízhatatlan hazug öntelt önző taszító	Egyéb, szociális tartalmúak

Sok köztük a határeset, tartalmában pszichés és szociális tulajdonság. Érthető, hiszen a tulajdonságok tevékenységek közben és más emberekkel, közösségekkel való érintkezéseink folyamatában alakulnak ki. Ismét kevesen gondolnak arra, hogy a közösségi nevelés épp ezért nem látványos megmozdulásokat, tetszetős szervezeti formák teremtését követeli a pedagógusoktól, hanem épp *az érintkezés békőznapi kultúrájának* kialakítását, mindennapos gyakoroltatását. Mit ér ott az önkormányzat, az ilyen meg olyan gyűlés, a demokratizmus állandó emlegetése, ahol az emberek érintkezésére a durvaság, a tülekedés, a könyöklés, egymás taposása, a viselkedés általános devianciája (trágárság, önzés, gorombaság stb.) üti rá a bélyegét? Az ilyen iskolákban, osztályokban divergens a tartalom és a forma, a tanulókat akaratlanul is tetszetős frázisok puffogtatására, alkalmazkodó szerepjátásra, látszatok teremtésére

készítetik. A tettekben megnyilatkozó tulajdonságok könnyen felismerhetők. Jellemzőjük, hogy nem szónokolnak a takarékoságról, de már ösztönösen is leoltják a feleslegesen égő villanylámpákat, elzárják a cseppegő vízcsapokat. Nem értekeznek a demokratizmusról, de segítik a rászorulókat, nem gúnyolják a sérülteket, nem élvezik mások baját, meghallgatják a különböző véleményeket. Ha fel is üti fejét körükben az irigység, káröröm, beteges rivalizálás, igyekeznek leküzdeni őket. Tulajdonképpen ezek azok a tényezők, amelyek együttesen megteremtik egy közösség pszichés klímáját, légkörét, amint ezt találóan taglalta *Geréb György*. Negatív ezek tehetnek elviselhetetlenné egy munkahelyet, iskolát, osztályt. Elég ehhez, ha mindenki csak saját elismertségéért küzd bennük, mások érdemeit nem hajlandó észrevenni. Különösen vezetők és nevelők *szakmai betegsége* ez! Ha többre értékeli az engedelmességet, mint a kreativitást; a hízelt az őszinte véleményénél; a tehetséget a megjászott csodálatnál kevesebbre értékeli; saját vezetői rutinukat, ún. értekezleti műveltségüket összetévesztik a szakértelemmel; pozíciójukat, katedrahelyzetüket az abszolút igazság birtoklásával.

Ha teljességre kívánnánk törekedni, kezünkbe kellene venni egy pszichológiai tankönyvet, és fejezetről fejezetre haladva illene egymás mellé tennünk az egyes pszichés jelenségeket és a hozzájuk kapcsolódó tulajdonságokat. Egy sajátosságot mindegyikkel kapcsolatban megfigyelhetnénk. Egyes tulajdonságok csak az ember valamelyik alkotó elemére, alkatrészére jellemzőek, mások egész személyiségére. Éles szemű lehet, akinek orvosilag tökéletes a látása (szemének), de az is, aki a jelenségek szövevényében meglátja a lényegét (személyiségének a tulajdonsága). Vannak *aktuális*, az adott időpontban érvényesülő tulajdonságok (pl. valaki most beteg, most ideges) és olyanok, amelyek az illetőre általában *jellemzőek* (pl. beteg, ideges). A nevelés nem elégedhet meg aktuális tulajdonságok kialakításával, tartós, szilárd *jellemvonások*at kell kimunkálnia a gyermekekben.

AZ EMBERI KAPCSOLATOK hétköznapi gyakorlatában a *szociális tulajdonságok* játsszák a vezérszólamot. Ha ezek nem alakulnak ki, előbb-utóbb a legerősebb kapcsolat is szétbomlik. Megemlítettük már a válások okai közt a pszichés tulajdonságokat, most nyomatékosan szükséges rámutatnunk, hogy házasságok, barátságok, munkatársi kapcsolatok szétbomlásában a szociális tulajdonságok hiánya vagy gyengesége döntő fontosságú. Önkritikusan állapíthatjuk meg, hogy ezeknek a tulajdonságoknak kialakítására az iskola nevelési programja sem fordít kellő gondot. Arról már beszélnünk sem lehet, hogy ebben ismerjük fel a tantervek egyik tantárgyközi (interdiszciplináris) meghatározó elvét. Enélkül pedig szólam marad csupán a nevelésközpontúság kinyilvánítása, a szólam mögött mozaikokká esik szét egyes tantárgyak nevelésre irányuló legkorszerűbbnek vélt oktatása is.

Pozitívak	Negatívak
közösségi, önzetlen szolgálatkész áldozatkész beilleszkedő figyelmes, tapintatos nyílt szívű és szavú	individualista, önző szolgalelkű, aláztos érzékenlen (mások iránt) bomlasztó, agresszív figyelmetlen, tapintatlan alattomos, hazudozó

Amikor az általános iskolák tanterve kísérletet tesz arra, hogy a nevelés programját is meghatározza, tulajdonképpen azokat a pozitív tulajdonságokat köti csokorba, amelyeket az eredményes nevelésnek a 6-14 éves gyermekekben szükséges

kialakítania. (L. Az ált. isk. nevelés és oktatás terve MM. 1981. 1-156. l., pl. Legyen a tanuló nyitott, önálló, szorgalmas.)

A szociális tulajdonságok kifejezik az emberek *önmagukhoz és más emberekhez fűződő viszonyát*, ennek a viszonynak viselkedésben kifejezésre jutó tartalmát, jellegét (pl. önző, áldozatkész, mogorva, barátságos), *magatartását* (pl. alamuszi, őszinte, piszkálódó), *világnézetét, műveltségét és erkölcsiségét*. Kiemelkedő szerepük van az ember minőségének objektivitásra törekvő megítélésében, mert pl. meghatározza vezetőnek és munkatársainak, tanárnak és diákjainak viszonyát is.

Van vezető, aki a demokratizmust két lépcsőben igyekszik megvalósítani. Előbb szolgálkú, nem kiemelkedő tehetségű, de nyüzsgő emberekkel veszi körül magát, azután már engedélyezi a véleménynyilvánítást is, mert biztos abban, hogy az ő „kádereinek” nincs önálló véleményük, de ha véletlenül van, s az nem egyezik az övével, úgysem fogják megfogalmazni. Gyakran országos értekezletekre is érvényes, hogy azokra nem a kérdés *szakértőit*, hanem a központi praekoncepció potenciális *egyetértőit* hívják meg. Ismét sajátos a tömegkommunikáció szerepe, amely manipulatív elhiteni kívánja, hogy vannak mindent jól és jobban tudó riporterek, műsorvezetők, felkért szakértő hozzászólók, akik *saját* nézeteiket szakvélemény, önmagukat pedig a legkiválóbb *szakértő* rangjára kívánják emelni. Így lesz egy pszichológus „a” pszichológussá, egy nyelvész „a” nyelvészé, egy riportter „a” szakértővé.

Szellemi kényelmünk a szociális tulajdonságokat is szereti nagyobb területre kivetíteni, nem veszi figyelembe, hogy ezek a tulajdonságok társas viszonyokban fejlődnek és alakulnak, s éppen ezért egyidejűleg különböző tartalmúak is lehetnek. Nem biztos, hogy valaki általános érvénnyel antipatikus csak azért, mert vannak, akik őt antipatikusnak tartják. Az ember számára még olyan megosztás is elképzelhető, hogy ugyanaz a személy *rokonszenves*, akinek egyes tulajdonságai a lehető *legellenszenvesebbek*. Sok pedagógus összetéveszti ezeket a határokat, és nem azokat tartja tehetőségeknek, akik valójában azok, hanem azokat, akiket ő személyi okokból (tetszés, hízelgés stb.) szubjektíve annak ítél. Ugyanez érvényes vezetőkre is. Nem könnyű feladat *partikuláris énünk*ből kilépni, de aki erre nem képes, ne merjen mások értékelésére, jellemzésére, osztályozására, minősítésére vállalkozni. Sok egyébként értékes pedagógus ezen a ponton bukik el, s így válik minden értéke, érdeme ellenére gyűlölt, de minimum utált figurává tanítványai szemében. Kudarca kétszeres kudarc, mert nem szakszerűtlenségből, a szakértelem vagy más lényeges pedagógiai tulajdonságok hiányából fakad, csupán egy szakmai hajszálon csúszik el: figyelmetlenségből nem gondol egy olyan törvényszerűsége, amelynek figyelmen kívül hagyása az emberi kapcsolatokban a legnemesebb törekvéseket is visszájukra fordíthatja.

Szociális tulajdonságaink lehetnek egyszerűek és *összetettek*. Ez utóbbiak önmagukban is több résztulajdonságot egyesítenek, mint pl. az udvariasság, a tapintat, az őszinteség, és több irányúak, mint pl. az igényesség, amelyek csak akkor sorolhatók a pozitív tulajdonságok sorába, ha egyszerre irányulnak *önmagunkra*, saját tevékenységünkre és teljesítményeinkre és *másokéra*. Csak az az igényes tanár, aki tanítását is állandóan tökéletesíti, ezzel szemben, aki csak a tanulóktól követel, az követelődöz, de igénytelen. Megkülönböztethetjük abból a szempontból is ezeket a tulajdonságokat, hogy egyesek egy-egy cselekvésből is levonhatók, másokhoz cselekvések sorozatára, a tettek összességére van szükség. Egy cselekvés lehet hősies, de még senkit sem avathat hőssé. Ehhez az szükséges, hogy az egyénre különböző helyzetben jellemző legyen a bátor helytállás.

Önéletrajzokban utólag nagyon sok ember avatja önmagát hőssé, holott a tettek elemzéséből kiderül, csak egyetlen vágy vezérelte őket: az átvészelés, a túlélés, a megúszás. Természetesen az erre való törekvés teremthet hősiessnek látszó helyzeteket, ezek azonban többnyire véletlenek, s ezért következik belőlük, hogy sok „ellenálló” úgy állt ellen, hogy nem csinált semmit. Jót se, rosszat se, csak sodródott valamerre.

A szociális tulajdonságok értékelésénél figyelembe kell venni, hogy képtelenség merev szétválasztásuk, mert ugyanazok a tulajdonságok hordozzák magukban jónak és rossznak a lehetőségeit. Jellemzőkor, minősítéskor fokozottan szükséges ügyelni erre, mert konkrét tartalmat csak akkor kapnak ezek a tulajdonságok, ha *más tulajdonsághoz* viszonyítjuk, vagy *megnyilvánulási szituációjukhoz* kapcsoljuk őket. Természetes következménye ez annak, hogy a tulajdonságok objektívek, csak fel- és elismerésük szubjektív (Egyesek álláspontja, ha nem figyelnek oda, nem kell tudomásul venniük!), de ez a felismerés majdnem minden esetben cselekvésekhez kötött. A viselkedés következetes megfigyelése nélkül sohasem állapíthatom meg senkiről, hogy barátságos vagy goromba-e, udvarias, tapintatos, áldozatkész vagy elviselhetetlenül faragatlan. Ezek a sajátosságok az okai, hogy a szociális tulajdonságok csoportosítására kísérletet sem teszünk, bár *a nevelési program* körvonalazza közülük azokat, amelyeknek a kialakítására a közösségi embert nevelő általános iskolában mindenkinek törekednie kell (vö. 1. kötet).

Óvakodnunk kell a gyermekek megítélésében a romantikus túlzásoktól. Hiába ugyanis, ha egyesekről kizárólag jót (angyalok), másokról csak rosszat (ördögök) vagyunk képesek mondani. Tanítványaink fejlődő személyiségek: erények és hibák ötvözetei. Hasznos lenne, ha túlértékelt (rendszerint sima modorú, tisztelettudó, otthoni környezetükből pozitív szociális tulajdonságokat magukkal hozó) tanítványaink hibáit is észrevennénk, és nem mennénk el érzéketlenül a „reménytelenek” erényei mellett. Ez már a pedagógus szociális tulajdonságainak függvénye, s ezért kétszeres jelentősége van. Egyrésztől nem igazi pedagógus, aki ezt a szociális tulajdonságot, az érzékenységet nem tudja elsajátítani. Másrésztől a gyermekek szociális tulajdonságainak fejlesztésében nem a nevelő szava, hanem *példája* hat; Makarenko szerint szorgalomra csak szorgalmas, tapintatra csak tapintatos, türelemre csak türelmes, erkölcsre csak erkölcsös ember nevelhet másokat, s ne várja el tanítványaitól emberi kapcsolataik igényességét, szocialista tartalmát, aki naponta az igénytelenséget, tartalmatlanságot példázza nekik.

HARGITAI MÁRIA
Tamási

A fiatalkori magatartás-zavarok, a bűnelkövetések megelőzése a gyakorló pedagógus és a hivatásos pártfogó szemével

„A valódi nevelő mindig a gyerek pártján áll. Abból indul ki, hogy a meglevő bajoknak, beilleszkedési nehézségeknek okai vannak, illetve voltak a gyerek előző életéveiben, körülményeiben, tehát voltaképpen ő a kárvallott, a megsérült áldozat.”

(Dr. György Júlia)

1. Tebetünk-e valamit?

Ötödik éve végzek hivatásos pártfogói munkát. Ezen idő alatt 384 gyermekkel (fiatallal) ismerkedtem meg, foglalkoztam, segítettem elő társadalmi beilleszkedésüket. Rajtuk keresztül több mint 300 családot ismertem meg. Ebből a munkából adódó